

***THE ROMANIAN PRESS IN TRANSYLVANIA PRIOR TO THE FIRST WORLD WAR
AND THE ISSUE OF WOMEN'S EMANCIPATION***

Simona Rodica Stiger

Assoc. Prof., PhD, "Vasile Goldiș" Western University of Arad

Abstract: The nineteenth century brought forth, at international level, the problem of women's status and their role in society. This fact generated a major movement of emancipation developed, at national level, in various and original ways. The manner in which the Romanians reacted to this issue can be explored in the pages of journals such as Transilvania [Transylvania], Familia [The Family], Telegraful român [The Romanian Telegraph], and Tribuna [The Tribune]. One particular feature is the predominance of male authors like George Barițiu, Iosif Vulcan, Atanasie Marienescu, I. A. Lapedatu, I.C.Drăgescu. The message of the articles pleads for the cultivation of woman's role as wife, mother, or member of the society. Most of the papers start from expressing universal facts offered as a model and example to the Romanian society and end with problems claimed by the feminist issue in the Romanian area. The popularization of the feminist movement and, most of all, the aim of engaging women in a movement that aspired to their own emancipation was considered in two directions. On one hand, it aimed women's information and their knowledge about changes that occurred on the international scene and, on the other hand, the efforts concentrated on women's education. But, as a part of an untold and still implicit priorities system, the real emancipation of the Romanian women in Transylvania has been circumscribed by the emancipation of the Romanian nation. Therefore, starting with the seventh decade of the nineteenth century, the issue of women's emancipation gained an articulated national character, which put the ideas associated with social and political emancipation circulating at international level on a secondary position.

Keywords: women's emancipation, Transylvanian press, Romanian nationalism, women's education, women's rights

Lucrarea încearcă să surprindă impactul pe care mișcarea pentru emanciparea femeii, inițiată în Europa în secolul al XVIII-lea, l-a avut, un veac mai târziu, asupra societății românești din Transilvania. Pentru a analiza receptivitatea ardelenilor și modul în care ei s-au raportat la ceea ce în Apus se definea prin feminism, am apelat în primul rând la presa de limbă română din Transilvania, respectiv la publicațiile *Familia*, *Transilvania*, *Tribuna* sau *Telegraful român*. Evident, în condițiile societății românești din Transilvania de la mijlocul secolului al XIX-lea, majoritatea articolelor sunt scrise de „bărbații români de influență”¹, între care se remarcă George Bariț, Iosif Vulcan, Atanasie Marienescu, I.A. Lapedatu, I.C. Drăgescu. Un rol deosebit în promovarea noii mentalități privitoare la statutul femeii și a rolului ei în societate l-au avut revista *Transilvania* care publica conferințele pe teme feministe susținute în cadrul adunărilor generale ale Astrei, *Familia* care întreținea rubrici speciale pe aceeași temă (”Conversare cu cititoarele”, ”Salonul”, ”Mama”), *Telegraful*

¹*Biserica și școala*, 7, 1883, p.347

românsau *Foișoara* acestuia, *Tribuna* și suplimentul ei literar, care consacrau seriale acestei chestiuni sau difuzau o beletristică adiacentă ori complementară temei. O analiză a modului în care problema emancipării femeii este abordată, vreme de peste o jumătate de secol, în presa de limbă română din Transilvania, permite identificarea câtorva etape, asupra cărora Într-o primă etapă, corespunzătoare deceniilor cinci- șase ale secolului al XIX-lea conceptul de emancipare se rezumă la cel de educație complexă a femeii, idee spre care converg mai toate manifestările publicistice. Majoritatea articolelor susțin educarea femeii în calitatea ei de membru al societății, de soție sau mamă, în scopul "câștigării unor cunoștințe", pentru "capacitatea de a le întrebuința bine" sau a-și câștiga „ dibăcia de a se putea mai departe cultiva și singură pe sine pentru propria-i observare și meditare"². În 1854 "emanciparea femeilor cea singură adevărată și singură înțeleaptă este într-aceea că ele se sârguiesc a-și câștiga în locul unei culturi care adeseori e numai pe dinafară - o asemenea cultură adevărată, internă; în locul unei deresure goale a memoriei și a minții, o cultură adevărată a sufletului și a inimii; se cuprinde departe într-aceea ca ele să-și însușească o înțelegere sârguințelor omeniei, precum și un interes adânc și din inimă, ce produce apoi această înțelegere, o cunoștință a propășirilor culturii, cu un cuvânt să-și însușească o minte deșteaptă, precum și pentru viață, așa și pentru fantomele ce așa des se schimbă, precumși pentru seriozitatea vieții, așa și pentru părțile veselitoare ale ei"³. Este maximul care l-a produs această etapă în ceea ce privește emanciparea femeii iar publicistica nu face decât să reflecte o mentalitate dominantă. Drept urmare este susținută necesitatea unei educații complexe (morală, religioasă, estetică-culturală, științifică, fizică etc.) realizată în familie și școală, chiar dacă idealul educativ al femeilor rămâne sever limitat la inegalitățile sociale ("nu e înțelept a se înălța peste starea lor"⁴). Preeminența educației moral-religioase, în ansamblul conceptului (în educația femeii esențiale sunt "religia și moralul"⁵) nu-i anulează valențele practice, datorate spiritului raționalist al Luminilor ("femeia, să fie bună econoamă, să fie bună soție") și exigențelor vieții sociale ("soață plăcută de conversație", "cultivarea gustului de mici"⁶). Semnificativă este, în acest sens, campania demarată în 1856 de "Telegraful român" prin realizarea unei rubrici permanente consacrate emancipării femeii, educației acestora, "destinației femeilor" (în politică, în arte, literatură și în științe, în casă și în societate). În opinia autorului (anonim!), prezența femeii în politică este nefastă, rezervându-i-se, în schimb, terenul " creșterii dezvoltării trupesti, spirituale și morale a generației viitoare"⁷. Deși le consideră potrivite pentru "a învăța copiii în școli", autorul remarcă cu insatisfacție că "la noi nici măcar instrucția fetițelor nu s-a reușit prin femei". O a doua direcție în care se validează personalitatea și natura feminină este "chemarea pentru casă și economie", deoarece femeia "însuflește prin faptele sale cotidiene și mărunte universul casei"⁸. În artă - se apreciază în articol - talentul feminin este exprimat cel mai bine deoarece "arta aducătoare la

² "Chemarea și cultura femeii", în *Telegraful român*, 2, 1854, p.228-229

³ *Ibidem*

⁴ "Educația fetelor", în *Telegraful român*, 4, 1856, p.157

⁵ "Educația fetelor", în *Telegraful român*, 4, 1856, p.153

⁶ *Telegraful român*, 4, 1856, p.153

⁷ *Telegraful român*, 4, 1856, p.301-302

⁸ "Destinația femeii (Femeia în casă, în societateși în conversarea practică)" în *Telegraful român*, 4, 1856, p.245

împlinire ori cea imitatoare e mai amăsurată naturii femeiești decât libera producere de lucruri mai mari și continue"⁹. Remarcăm, ca un element de noutate, ideea accesului egal la muncă al femeii cu bărbatul, autorul considerând că femeile ar trebui să preia o serie de ocupații considerate bărbătești, așa cum se întâmpla în state din apusul Europei. În ansamblu însă, mentalitatea colectivă nu s-a eliberat de prejudecăți și continuă să vadă femeia într-o poziție de inferioritate sub aspect intelectual (consideră că femeile nu s-au distins în științele exacte deoarece le lipsește "cugetarea logică"). Asimilată emancipării reale, "educațiunea la femei" ar trebui realizată în primul rând prin școală, în școli speciale destinate fetițelor, fapt pentru care *Telegraful român* trage un semnal de alarmă: "Când vom înțelege și noi, românii, că având mame culte, întreit mai iute vom ajunge la cultură și încă la o cultură temeinică?"¹⁰. Cele mai multe intervenții în publicistică pe teme feministe pornesc de la realitățile universale, oferite ca model și exemplu, pentru a încheia cu problemele ce lădă chestiunea emancipării în spațiul românesc. Astfel, Atanasie M. Marienescu definește feminismul ca o "revoluție reformatoare și pașnică, ce a cuprins mai multe state, la noi ajungând mai târziu". Scopul mișcării de emancipare este asigurarea dreptului la muncă, la cultură și a drepturilor politice egale cu bărbații. Gândită astfel, emanciparea femeii devine o problemă socială și orice popor care începe a progresa "trebuie să propășească cu toți factorii săi și femeia este în popor un factor principal", iar primul pas îl constituie tot înființarea de școli pentru fete "unde să învețe mai mult decât a scrie și a citi". Ioan Lapedatu în "Femeia în secolul XIX" sintetiza din publicistica franceză ideile emancipării femeii, concepută în plan cultural, social și politic, iar I.C. Drăgescu informa cititorii români despre mișcarea feministă din Italia și Franța, declarându-se "pururea pentru emancipațiunea femeii".

A doua jumătate a deceniului șapte al secolului al XIX-lea marchează o nouă etapă în publicistică, care amplifică conceptul de emancipare al femeii, potențat de ideea națională. Această direcție, încă tradițională în spirit, se datorează publicistelor femei, care au propus, în comparație cu autorii bărbați, o mai largă viziune asupra feminismului, lipsită de prejudecăți și clișee. Chiar dacă nu s-au impus, aceste idei au marcat dezbaterile publice pe tema emancipării, cel mai reprezentativ autor al perioadei fiind Elena Densușianu. Discursul său demonstrează adaptarea ideilor generale ale feminismului la realitățile românești din Transilvania, dezvăluind o concepție de o remarcabilă complexitate, care pornește de la premisa că viața social-politică ardeleană este dominată de două idei care se condiționează reciproc: cea de naționalitate și cea de emancipare a femeii. Analizând realitățile concrete din Transilvania, autoarea consideră că emanciparea reală reclamă cultură, deci ea începe numai atunci când se vor ridica școli pentru fete pentru că „prin școală putem să zicem că apărăm interesele cele mai înalte, cele mai sacre ce le avem.”¹¹ Pledoaria pentru emanciparea culturală este însoțită și de un patetic apel la acțiune, la solidarizare, în formele consacrate până atunci - reuniuni, societăți. "Există numai un mijloc puternic: spiritul de asociere bine înțeles și dezvoltat în măsură cuviincioasă. Numai pe această cale vom putea face să prospere

⁹"Despre destinația femeii (Femeile în arte, în literatură și în știință)" în *Telegraful român*, 4, 1856, p.285-286

¹⁰*Telegraful român*, 13, 1865, p.205

¹¹*Telegraful român*, 16, 1868, p.104-105

instituțiile noastre"¹². Problema emancipării femeii se grefează pe un ideal democratic, mărturisind o marcantă tendință de politizare, izvorâtă din idealurile liberale ale noii generații de oameni politici români¹³. Conform acestui crez, emanciparea nu se va putea îndeplini decât numai "acolo unde viața politică a unui popor are la bază libertatea adevărată". În replică la enunțurile autorilor femei, articolele redactate de bărbați continuă să limiteze cadrele conceptului: "femeile care cer emancipare, în înțelesul de a fi egale cu bărbații în afaceri publice nu știu care e misiunea unei femei". Autorul, redactor la *Telegraful român*, se dovedește a fi un contemplator al femeii de la sat "harnică,...la tot necazul lângă bărbatul său...poartă economia casei și crește copiii în frică de Dumnezeu". Emanciparea, consideră el, este dorită doar de femeile de la oraș care ar trebui "să fie lucrătoare ca femeia de la sate și timpul să-l folosească pentru înfrumusețarea spiritului și înnobilarea inimii"¹⁴. Polemica purtată prin coloanele gazetelor continuă. Deși "la întâmpinarea unui nou curent care are drept scop cultivarea și nobilarea sexului femeii române nu putem decât a felicita pe cei ce se interesează de acest scop" totuși, "românii trebuie să ia în vedere destinațiunea femeii române, cercul în care se înțelege ea, puterile materiale și ocupațiunile ei, ca femeie". Semnatarul articolului pledează pentru instruirea fetelor doar atât cât "să fie econoame, consoarte bune, mame și crescătoare bune. Iată chemarea femeii române cultivată". În acest sens, deși acceptă educația femeii, ea nu trebuie să se realizeze în internat, pentru că „orice învățătură s-ar da fetei, ea să nu se înstrăineze mai mult 2-3 ani de familie, căci se dezvăță de modul vieții casnice cu care trebuie a se cuprinde viața lor"¹⁵. Concluzia, evident ancorată în prejudecățile epocii, ("când se tratează cultivarea fetițelor române, așteptarea rezultatului este împlinirea chemării de femeie, îndatorirea la muncă, la supunere și căsnicie") a atras reacția militanțelor. Răspunsul poartă semnătura învățătoarei Aurelia Belințanu și demolează pe rând toate ideile articolului "Reflecțiuni la cultura femeii române". Autoarea consideră că pentru educația copiilor este nevoie de cultură și "chiar incultura femeilor noastre este cauza mizeriei în care trăiește națiunea noastră". Existența trăită în cadrul unei școli mixte de la sat o determină să pledeze pentru cultivarea femeii și înmulțirea școlilor medii pentru fete, în care să se studieze "pedagogie, economie, bucătărie, contabilitatea și lucrul de mână", pentru că astfel și "o fată orfană, absolvind o nouă școală, poate fi croitoreasă, casieră, învățătoare, economă și o mamă bună". Deși de acord că "emanciparea femeilor este una din cele mai impresionante chestiuni ce a preocupat vreodată mintea " spiritului omenesc", Ion Dima Petrașcu restrânge considerabil conceptul propus de Elena Densușianu, considerând că "adevărata emancipațiune nu constă nici în paritatea femeilor față cu bărbații lor, nici a ignora individualitatea feminină...numai prin a se întoarce femeia la marginile potrivite naturii femeiești, numai prin aplecarea către căsnicie, către împlinirea datorințelor sale de femeie, mamă și soție bună. Astfel vine a se înțelege adevărata emancipațiune"¹⁶. Prin instrucția și

¹²*Biserica și școala*, 1, 1877, p.351

¹³ Liviu Maior, "Modernizarea politicii. Grupul Vaida din mișcarea națională la începutul secolului al XX-lea" în vol. *Biserica, societate, identitate. In honorem Nicolae Bocșan*, coord. Sorin Mitu, Rudolf Graf, Ana Sima, Ion Cârja, Cluj Napoca, 2007

¹⁴*Telegraful român*, 17, 1869, p.1

¹⁵*Biserica și școala*, 7, 1883, p.348

¹⁶*Biserica și școala*, 7, 1883, p.388

educația femeilor se va realiza, în opinia autorului, „prosperarea învățământului național”, convins fiind că, în ultimă instanță, emanciparea constă în a da "femeii adevărata cultură ce reclamă natura individualității femeiești". Chiar și George Bariț, cu merite indiscutabile în popularizarea chestiunii feministe la români, este reticent la ideea emancipării femeii "cu care de la revoluțiunea cea mare încoace fac propagandă unii oameni corupți, iarăși tot spre degradarea sexului frumos", refuzând să o recomande românilor, deoarece, scria el "între libertate și libertinaj diferența este atât de mare...". Cel care s-a detașat de conceptul propus de bărbații vremii a fost Grigore Ștefănescu care a surprins, într-un articol publicat în *Telegraful român* evoluția mișcării: "Mișcarea s-a produs, revoluțiunea este începută; instituțiuni pentru o educație mai serioasă și mai solidă se organizează; femeile au început prin publicațiuni periodice să răspândească cunoștințele științifice și educative printre sexul frumos". Un argument semnificativ pentru aserțiunea sa, este și articolul publicat în jurnalele din Florența "Cornelia" și "L'avenir de femmes" de o româncă care trăiește în Italia. Autoarea considera că sistemul educațional din secolul al XVIII-lea a menținut femeia într-o stare de inferioritate, însă în prezent "unde voința e fermă, viitorul femeii e asigurat". Soluția este aceeași: deșteptarea spiritului de asociere: "în mai toate țările, femeile se reunesc, formează asociațiuni în care discută mijlocul de a ameliora condiția lor și lucrează pentru perfecționarea lor morală și intelectuală"¹⁷. Conceptul propus în epocă rămâne însă în esență tributari ideilor culturalizante ale Luminilor, identificând emanciparea femeii cu educația realizată prin intermediul școlilor. Între cele două concepte ale deceniului șapte, reprezentativ rămâne cel propus de femeile-publiciști care indică și direcțiile viitoare ale feminismului românesc din Ardeal, pe când cel de al doilea rămâne în mare parte orientat spre trecut, aparținând unei epoci culturale revoluate. Publicistica consacrată emancipării femeii continuă să traducă pagini reprezentative din literatura europeană¹⁸, (I. Lapedatu, "Educațiunea fetelor" după Legouve, N.F.Negrutiu, după Dusch) să informeze despre mișcările feministe din lume¹⁹ ("Despre educația femeilor din America") sau să propună lungi incursiuni în istoria femeii²⁰ ("Erudiția femeilor române", "Educațiunea femeilor la chinezi"). În paralel sunt abordate aspecte particulare ale fenomenului emancipării, cu predilecție aparținând educației morale și spirituale²¹. Reținem dintre acestea apelul la organizare pe temeiurile solidarismului modern (M. Tufelcica, "L'avenir des femmes"²²) sau pledoaria pentru dezvoltarea industriei casă prin crearea unor școli unde să se propună economia (Emilia Lungu, "Luxul modern"²³). Notăm și preocuparea pentru cultivarea moravurilor, a civilizației, prezentă în numeroasele articole de la rubrica "Salon" a *Familiei*, cuprinzând sfaturi privind comportamentul femeii, moda,

¹⁷*Telegraful român*, 24, 1876, p.72

¹⁸*Familia*, 6, 1870, p.217-218 și 1871, 7, p.164-165

¹⁹*Familia*, 11, 1875, p.602-603

²⁰*Familia*, 13, 1887, p.44 și 1890, 16, p.407

²¹ P.Moldovan, "Toaleta animei femeiești", în *Familia*, 10, 1874, p.414-415; Iuliu Pederzani, "Mama", în *Familia*, 11, 1875, p.330-331; Jean Paul "Natura și educațiunea fetelor", în *Familia*, 12, 1876, p. 277-278; Jeana Bar... "Ceea ce trebuie să știe o femeie în lume", în *Familia*, 15, 1879, p.561; "Emanciparea femeii la noi", în *Familia*, 16, 1880, p.156-157; Emil Critzmann, "Femeia și chemarea ei", în *Familia*, 18, 1882, p. 509-510; I.T. Mera, "Unei femei", în *Familia*, 16, 1890, p. 280.

²²*Telegraful român*, 24, 1876, p.72

²³*Familia*, 16, 1876, p.478-479

conversația etc. Chiar dacă apare mai rar, educația fizică, alături de cea morală și intelectuală rămâne o constantă a pledoariei pentru emancipare, cultivată cu deosebire paginile *Familiei* (ex. "Scrima și femeia"²⁴, "Femeile și sportul"²⁵). "În interesul vigurozității generațiilor viitoare, a întăririi neamului cerem ca educația fizică a fetelor să nu mai fie considerată ca un factor secundar..."²⁶, scrie în acest sens doctorul I. Felix. în *Românul*, iar John Ruskin îndemna "să cultivăm mai întâi corpul femeii, apoi să-i îmbogățim spiritul cu toată știința și toate gândurile care pot întări sentimentele ei de dreptate și fireasca ei pornire de dragoste"²⁷. Indiferent de care aspect al emancipării se ocupă, chiar și de cel politic, întotdeauna are o motivație culturală, tributară idealurilor iluministe, prelungite atât de târziu în cultura noastră ("Au cerut drepturi politice pentru femei...fiindcă ei au văzut că simțul ambițiunii pentru cultură s-a dovedit și în spiritul femeii, o dată cu progresul timpului"²⁸). Primele etape ale publicisticii românești din Transilvania reduc conținutul emancipării femeii la ridicarea ei culturală prin instrucție, educație și consolidarea conștiinței sale naționale²⁹. Educația socială și națională a femeii, complementare în concepția generației³⁰, constituie idealul emancipării acesteia.

Ultimul deceniu al secolului al XIX-lea și începutul secolului trecut marchează o nouă etapă în modul în care publicistica românească din Transilvania abordează problema emancipării femeii. Intenționând dinamizarea mișcării, presa românească din Transilvania sfârșitului de secolul XIX, inițiază o adevărată ofensivă de popularizare a succeselor obținute pe plan universal. Văzut ca o condiție sine-qua-non a emancipării reale, accesul femeilor din lumea întreagă la educație și instrucție apare frecvent în gazetele vremii. Presa consemnează donații pentru întemeierea de gimnazii pentru fete³¹, accesul primelor fete la cursurile universitare³² din Rusia și Ungaria, dar mai ales succesul deosebit obținut de mișcare în Finlanda³³, Austria³⁴ și Franța³⁵. Necesitatea de a se "instrui pentru sine" a determinat deschiderea la Budapesta a unui club de dame cu intenția de exersa retorică³⁶. În consecința unor preocupări similare s-a ajuns ca la 1902 guvernul francez să numească la consulatul din New York prima femeie în corpul diplomatic³⁷, iar în Anglia activitatea sufragetelor³⁸ a determinat intervenția primului ministru David Lloyd George³⁹. Urmărind dinamizarea mișcării, presa oferă informații despre organizarea unui congres pentru emanciparea femeilor

²⁴ *Familia*, 22, 1886, p.287

²⁵ *Familia*, 39, 1903, p.182

²⁶ I.Felix, "Educațiunea fetelor", în *Familia*, 39, 1903, p.258

²⁷ *Românul*, 1, 1911, p.5

²⁸ Cornelia Emilian, "O cugetare asupra soartei femeii", în *Familia*, 23, 1887, p.270

²⁹ Lucreția Costea, "Rolul femeii la înflorirea națiunii și a culturii naționale", în *Familia*, 11, 1871, p.128

³⁰ Ana Bota, „Misiunea femeii în genere și a celei române în specie”, în *Familia*, 1, 1864, p.169-171

³¹ *Tribuna*, 17, 1901, p.379

³² *Dreptatea*, 2, 1895, p.3

³³ *Dreptatea*, 2, 1895, p.6

³⁴ *Tribuna*, 18, 1901, p.427

³⁵ *Tribuna literară*, supliment la *Tribuna*, 19, 1902, p.76; *Lupta*, 4, 1910, p.7

³⁶ *Lupta*, 4, 1910, p.6

³⁷ *Tribuna*, 19, 1902, p.83

³⁸ *Lupta*, 4, 1910, p.6

³⁹ *Tribuna*, 16, 1912, p.7

și acordarea dreptului de vot⁴⁰ (la Frankfurt) și despre Liga pentru dreptul de vot al femeilor, care intenționa ca la alegeri să depună candidatura mai multor femei în toate cercurile electorale ale Parisului⁴¹. *Activitatea*, o gazetă care debutează odată cu secolul, s-a dovedit receptivă la controversele vremii. Spiritul său însă, în ceea ce privește emanciparea, este orientat spre trecut. Este idealizată femeia "care a trăit cu secole în urmă...deși nu era nici cultă nici așa de pretențioasă". Femeia contemporană însă "își pierde viața cu fapte cu totul nepotrivite cu firea ei"⁴² pentru că autoarea (Laurentia Gribincea) consideră ca ocupații feminine doar lucrul manual și creșterea copiilor. Opus emancipării propriu-zise care viza independența economică se considera că "nu e menirea femeii pe pământ de a visa o leafa fixă...sunt rezervate alte căi ce o pot face pe dânsa fericită și pe cei de aproape ei și societății"⁴³. Același ideal al femeii casnice îl promovează Eleonora Slavici atunci când susține ca educația fetelor să se realizeze în familie și nu în internate unde "se dezorientează căci sunt servite și foarte ușor se deprind cu gândul că așa trebuie să fie toată viața lor"⁴⁴. Mai mult, autoarea este împotriva școlii, care îndepărtează copilele de familie și instruite consideră că "nu le mai șade bine să lucreze". Este împotriva reformelor sociale care să modifice statutul femeii, pentru că menirea ei este a-și "face datoria la căminul său, și dacă toate știm să fericim pe ai noștri, întreaga societate e fericită". Pentru aceasta propune un "canon al supraviețuirii" care menține femeia încorsetată în principiile "bonomiei casnice și al pioșeniei"⁴⁵. Un specific al presei feministe din Transilvania din această perioadă îl constituie orientarea spre problemele de interes național, deseori în detrimentul emancipării sociale sau politice. Sesizând rolul deosebit al femeii în societate, "agentul principal al civilizațiunii", cum o definea I. Felix în 1903⁴⁶, capacitatea ei de influențare, publicistica consacră cel mai mare spațiu educației naționale.

Un element cu totul nou în peisajul jurnalistic al vremii îl reprezintă apariția, la începutul secolului al XX-lea a unei foi "beletristică-literară" destinată în exclusivitate femeilor. Este o revistă bilunară, "Femeia și familia", apărută la Sibiu, în 1903, cuprinzând teme diverse, dar fiecare număr, respectând, în esență, aceeași structură: Două rubrici pe teme literare, anecdote, curiozități ("felurimi"), știri de pretutindeni, sfaturi casnice ("de-ale casei") și culinare ("de-ale bucătăriei"), modă, poșta redacției. Acolo unde calendarul creștin o impune, apar și subiecte cu caracter religios care oferă informații despre semnificația evenimentelor sărbătorite. Rubricile pe teme beletristice cuprind câte un fragment de roman ("cabinetul romanelor") și traduceri din literatura universală, precedată de o notiță biografică despre autor. Sunt selectate nume reprezentative: Cehov, Turgheniev⁴⁷, Alphons Daudet⁴⁸, Edmondo de Amicis⁴⁹, Mark Twain⁵⁰, alături de poeții români mai cunoscuți (Vasile

⁴⁰*Tribuna literară*, supliment la *Tribuna*, 19, 1902, p.150

⁴¹*Lupta*, 4, 1910, p.7

⁴²*Activitatea*, 1,1901,p.1

⁴³*Activitatea*, 1,1901,p.3

⁴⁴*Activitatea*, 2,1902,p.2

⁴⁵*Activitatea*, 2,1902,p.1

⁴⁶ I. Felix, "Educațiunea fetelor" în *Telegraful român*, 4, 1856, p.153

⁴⁷*Femeia și familia*, 1,1903,p.17

⁴⁸*Femeia și familia*, 1,1903,p.33

⁴⁹*Femeia și familia*, 1,1903,p.42

Alecsandri)⁵¹. Având în vedere destinația sa, ni se pare firesc ca în ziar să abunde rubricile pe teme de interes feminin: "Despre femeile române", "Costumul femeilor"⁵², "Drepturile femeii"⁵³, "Un episcop despre femei"⁵⁴, "Despre femei"⁵⁵. Absența semnăturilor de la finalul articolelor ne determină să considerăm apariția acestui ziar o nouă tentativă masculină (!) de a dinamiza feminismul ardelean, într-o etapă în care se încerca receptarea ideologiei feministe așa cum o propunea mișcarea universală. Încetarea activității după primul an de apariție se poate explica prin slaba receptare în rândul cititoarelor, în condițiile în care mediul politic ardelean continua să refuze emanciparea reală. Încercarea de a familiariza mișcarea din Transilvania cu componentele specifice emancipării feministe, de a o diversifica, eliberând-o din tiparele impuse de național, este tot mai evidentă în primele două decenii ale secolului al XX-lea. Așa se explică faptul că aproape toate ziarele oferă un spațiu mai mare acestei problematice. Astefl, începând cu 1911 *Tribuna* consacră duminical o rubrică permanentă- "Povestiri de femei"- sub îngrijirea Marilenei Bocu⁵⁶ unde sunt publicate articole care să intereseze cititoarele și să le dezvolte spiritul emancipării. Majoritatea lor urmăreau familiarizarea ardelenelor cu moda, dar atrăgeau atenția și în ceea ce privește "Proporțiile îngrijorătoare ale luxului"⁵⁷, altele încercau educarea sentimentelor materne⁵⁸ sau dezvoltarea propriei personalități apelând la cultură⁵⁹. În mod surprinzător apar și voci care resping emanciparea reală, care consideră "absurdă" educația ce-și propune emanciparea fetelor, limitând cadrele necesare acestei educații la cercul îngust al familiei "sub privegherea mamei, care singură are chemarea sufletească și experiența necesară pentru aceasta.

Concluzionând, putem afirma că presa de limbă română din Transilvania a urmărit atragerea femeii spre mișcarea ce urmărea propria ei emancipare pe două coordonate: una care viza informarea ei cu rezultatele obținute pe plan universal și o a doua prin care s-a încercat întregirea educației ei. În ansamblu, polemica purtată în gazetele vremii a dus la transformări în mentalul colectiv, demonstrând încercarea (timidă) de racordare la idealurile democratice ale epocii.

⁵⁰ *Femeia și familia*, 1,1903,p.65

⁵¹ *Femeia și familia*, 1,1903,p.25

⁵² *Femeia și familia*, 1,1903,p.21-22

⁵³ *Femeia și familia*, 1,1903,p.31

⁵⁴ *Femeia și familia*, 1,1903,p.38

⁵⁵ *Femeia și familia*, 1,1903,p.62-63

⁵⁶ *Tribuna*,15,1911,p.7

⁵⁷ *Tribuna*,15,1911, p.6

⁵⁸ "Mama și fiul", în *Tribuna*,15,1911,p.5; "Cum iubim", în *Tribuna*,15,1911,p.4-5; "Academia cumineniei" în *Tribuna*,15,1911,p.6.

⁵⁹ "Biblioteca unei femei moderne", în *Tribuna*,15,1911,p.6; "Voltaire și femeile" în *Tribuna*,15,1911,p.9